

”איך היא סוף-סוף קוראת את
הסיפור שלי”
קריאה פסיכולוגית בנובלה 'בגוף
אני מבינה' מאת דויד גרוסמן

ליאור גרנות

הנובלה 'בגוף אני מבינה' מספרת את סיפור יחסיהן של רותם ונילי, בת ואם, מנקודת מבטה של הבת רותם. רותם מגיעה מלונדון לישראל כדי להיפרד מאמה המוטלת על ערש דווי ולקרוא לה סיפור שכתבה עליה. בסיפורה המדומיין מנסה רותם לעמוד על פשר הקשר המיוחד שנרקם בין נילי, מורה ליוגה, לבין נער שנילי טיפלה בו לפני שמונה-עשרה שנה. ההווה הסיפורי נע כל העת בין שני מצבים: האחד – רותם קוראת לנילי – וגם לנו, הקוראים – את הסיפור שכתבה; והשני הוא מונולוג פנימי של רותם, בו היא מוסרת את מחשבותיה על נילי ועל היחסים ביניהן ואת חווייתה מתהליך קריאת הסיפור בקול לנילי.

כיצד מדמיינת רותם את הסיפור של נילי ושל הנער שטיפלה בו? מדוע היא מדמיינת את הסיפור דווקא בצורה זו? כיצד האופן שהיא מבנה את דמותו של הנער ואת היחסים שנרקמו בין נילי לבין שופך אור על יחסיה שלה עצמה עם נילי? כיצד כתיבת הסיפור וקריאתו בקול לאמה תורמות לתהליך הנפשי שעוברת רותם בעיבוד יחסיה עם נילי? – בשאלות אלו יגעו הדברים שלהלן.

*

נילי היא מורה נערצת ליוגה ומטפלת, המגלה מסירות וסבלנות יוצאת דופן כלפי מטופליה, שחלקם "התמכרו לה יותר מאשר לתרופות ההרגעה ולסמי השיכור" (עמ' 171). ישנם מטופלים הרואים בה אם עבורם, והיא "מלכת הידעוניות" (עמ' 130), אך בנפשה של בתה היא "בורה גמורה" ואינה מצליחה להיות אם עבורה (רותם אף אינה מכנה אותה 'אמא' אלא קוראת לה בשמה הפרטי). נילי מטפלת באמצעות הגוף, אבל גופה של רותם, בתה, הוא "אנאלפבית" (עמ' 200): היא סובלת מהתקפי פרכוס ומהקאות, "לא מסוגלת להירדם בתוך שדה מגנטי של גוף אחר" ומסרכת שאמה תיגע בגופה. מדוע נילי מצליחה לטפל ולגעת בעומק בנפשם של אנשים רבים, אך רק את פנים נפשה של בתה שלה אין היא מצליחה לראות? נילי מספרת לרותם על הזמן שרותם נולדה והייתה בפגייה: "כמו אפרוח היית, וגם כמעט שקופה היית, את כל הוורידים שלך יכולתי לראות" (עמ' 217) – מה השתנה מאז? כיצד נאטמה רותם בפני אמה? כיצד נילי מאבדת את יכולתה לראות את רותם פנימה? מהו התהליך הנפשי שעובר עליה? – אומרת לנו רותם על נילי:

”... היא תמיד ידעה לשמור על עצמה מייסורים של אחרים. מי שמכיר אותה לא יאמין, אבל היתה לה הגנה, ואני נפגשתי

ליאור גרנות, משוררת ומנחת סדנאות כתיבה. סטודנטית לתואר שני בביבליותרפיה באוניברסיטת חיפה. ספרה, "והשמש-שמש", יצא לאור בהוצאת הליקון.

מטורפים, טורפים זה את נשמתו של זה דרך השפתיים" (עמ' 190).

דונלד ויניקוט (1995) דיבר על "תפקיד הראי של האם" (עמ' 128-134) בהתפתחות הילד. באמצעות ההתבוננות בפניה של האם, רואה התינוק את עצמו ואת האופן שהאם רואה אותו. פני האם מהווים את הראי הראשון של התינוק במפגשו עם העולם, ודרכם הוא לומד על עצמו ועל האופן בו העולם תופש אותו. ויניקוט מעלה את השאלה מה קורה לתינוק אשר אמו "משקפת את מצב-רוחה שלה, או גרוע מזה, את נוקשות הגנותיה שלה עצמה" (עמ' 129). אחת מאפשרויות ההתמודדות של תינוק במקרה כזה תהיה לבדוק באופן נשנה את "החזות האימהית המשתנה, מתוך ניסיון לנבא את מצב-רוחה של האם... אפשרות הניבוי העומדת על בלימה גורמת לתינוק למתוח את יכולתו עד קצה הגבול כדי להבין ולצפות אירועים. מצב זה נושא עמו סכנה של תוהו וכוהו, והתינוק יתארגן לנסיגה, או יימנע מלהביט אלא לצורך תפישה, כאמצעי הגנה... אם פניה של האם אינן מגיבות, כי אז הראי הוא דבר שמסתכלים בו, אבל לא מסתכלים בתוכו" (עמ' 129). באמצעות השמירה הקפדנית של נילי על מקומה המבוצר ומתוך נוקשות הגנותיה, היא מונעת מרותם להסתכל בתוכה ולהתוודע אליה. התמונה המשתקפת לרותם בהתבוננותה בנילי היא כבואה ריקה של עולם חתום שלא מעוניין להתוודע בפניה, ותמונת הראי הריקה הזאת מוחזרת אליה ונחוות כתחושה שלא רק שהעולם הזה אינו מעוניין להתוודע אליה אלא הוא גם אינו רוצה לדעת אותה, לאפשר לה להיחשף לפניו, להכירה לעומק. תגובתה של רותם היא נסיגה: היא מוותרת על הניסיון לחדור מבעד לחומות ההגנה של נילי ואף אינה מאפשרת לה להביט לתוכה. וכך, בהימנעות שלה מהעולם, מפעילה רותם ומשחזרת את דפוס יחסיה עם אמה של הימנעות ויצירת מרחק והיא מממשת כל זאת בעוצמה מוגברת בכל יחסיה או ליתר דיוק: באי-יחסיה. מה ששימש כהגנה של רותם מול נילי הופך לחרב פיפיות, המתקיפה ומכלה אותה מבפנים: אותו מקום שנשמר לעצמו, שמהווה אצל נילי מקום מסוים ועמוק בתוך הנפש, מרחיב את ממדיו בנפשה של רותם עד כי הוא תופס את כל המרחב הנפשי שלה ביחסה לזולת ומונע ממנה ליצור ולשמר קשרים משמעותיים.

רותם כותבת את דמותה של נילי בסיפור כמי שמזהה אצל הנער "רעב של יתום" (עמ' 141) שאין לו גיל. כמובן שגם אצל רותם קיים הרעב הזה, אבל את שורשי הרעב היא יונקת מנילי: "ופעם אחר פעם", כותבת רותם בסיפורה על נילי, "השליך אותה [הרעב] אל בין שתי שורות המכים, והמנצלים והבוזזים... גם אלי הוא הולך אותה, רעב היתומים של אמא שלי" (עמ' 153). כדי להגן על עצמה מרעב היתומים התמידי, אשר אין דבר היכול להשיעו, יוצרת לעצמה נילי את המקום הפנימי המבוצר בתוכה, זה שלאיש אין בו דריסת רגל. ואת אותו אופן הגנתי ונשמר בעזרתו היא מתנהלת בעולם – היא מפעילה גם כלפי בתה. ניתן לראות בהפעלה זו תהליך של הזדהות

בה, התנגשתי ממש. לפעמים התרסקתי. כמו שכבת מגן שקופה, רוחנית כמובן, אבל צפופה מאד, מפורזלת היטב, שאפפה את כולה, ושמאחוריה היתה מצטנפת, ושום דבר או אדם לא היו מורשים לחדור לשם. וכשהעזתי סוף-סוף לשאול, הייתי אולי בת שתיים-עשרה אז – רק לחשוב שפעם יכולתי לדבר איתה ככה, לבוא ולשאול ככה, ישר – היא הסבירה שבזכות ההגנה הזאת, הגבול הזה שלה, היא יכולה לתת מעצמה לעוד ועוד אנשים, לנבוע בלי הגבלה. דווקא מפני שאף אחד לא יכול לקחת מהכוח שלה שם. וכשהתעקשתי, כי בפעם ההיא התעקשתי – אני זוכרת את הבחישה העמומה והמבוהלת שעלתה מתחתית הבטן, ואיך, בבת אחת, מה שהיא אמרה נקרש בי לגוש, למלים, לגזר דין – היא הסבירה בכנות גמורה, בתמימות הנפשעת שלה, שאם תרשה למישהו לחדור לשם, ולקחת משם, היא כבר לא תהיה היא עצמה. וגם לא תהיה טהורה, הוסיפה, ולא תוכל להיות הכלי הצלול לגמרי, הצינור השקוף לכוחות הריפוי שעוברים דרכה. אני הבנתי ולא הבנתי. איך יכולתי להבין דבר כזה... ומה יקרה אם אני אהיה חולה, רצייתי לשאול, מה יקרה אם אני אזדקק לכל הכוחות שלך, ואפילו לכוחות שלך משם. לא שאלתי. הספיקה לי נגיעה אחת בתיל המחושמל. והיא כרגיל שמעה את השתיקה שלי, וכנראה במקום תשובה ניסתה שוב ושוב ללמד אותי איך לשמור על עצמי, ואיך לא להרשות לצער העולם, וגם לא לכל דבר אחר, לחדור למקום הפנימי שלי. אפילו לא לאהבת-חיך, היתה מדגישה פעם אחר פעם, ולי לא היתה אז אף נפש אחת בעולם לאהוב. אפילו את האהוב הכי הכי אהוב שלך – לשם אל תכניסי. ואז היא היתה מחייכת, החיוך המקסים, הפתייני שלה: אפילו אותי אל תכניסי לשם" (עמ' 168-169).

מטופליה של נילי הבחינו רק בנתינתה השופעת, כנביעה ללא הגבלה, אבל רותם ניסתה לחדור מעבר לשכבת ההגנה, להבינה, ואז נגעה באותו תיל מחושמל, שהיה כגזר דין עבודה. נילי גזרה על רותם גזר דין של בדידות וכליאות בתוך עצמה: רותם ידעה שכשם שאמה מדריכה אותה לא להכניס למקום הפנימי שלה אף אחד, אפילו לא אותה, כך היא (נילי) לא תכניס למקום השמור ההוא שלה אפילו לא את בתה, ואפילו אם זו תהיה במצב החלש ביותר שלה ותזדקק לכל כוחותיה. רותם לומדת על בשרה – תוך התרסקות אל חומות ההגנה של נילי – את השיעור וכדי לשמור על עצמה ולהימנע מפגיעה ומביטוי של צורך שלעולם לא ייענה – היא מונעת בעקביות מאמה להיכנס למקום פנימי כלשהו בנפשה. אך לא רק לאמה אינה מאפשרת להתבונן לתוך נפשה ולהכירה, אלא על דרך ההכללה אינה מאפשרת זאת לאף אחד: "מתחשק לי לספר לה פשוט... על כל השנים שחייתי בלי אהבה, לאף נפש חיה, ואיך לימדתי את עצמי להתפיל נוזלי גוף, ואיך אילפתי את הדם לזרום רק במעקפים ומסביב לאזורים המועדים. ואיך הסתכלתי בזוגות נאהבים כמו באנשים חולים,

לדעת מה קרה באמת כדי שתהיה לה נגיעה בנילי. רותם, בכתיבתה יוצרת הקבלה בין הנער לכינה: בסגירות שבדיבור שלהם ("קול סגור, משובלל", אומרת נילי על הנער, "מזכיר לה את רותם שלה, שסיגלה לה בזמן האחרון גם דיבור מאנפף, כאילו לחסום עוד פתח אל החוץ" (עמ' 140)), בפציעה העצמית של שניהם (רותם שורטת את עצמה עד זוב דם, מתמכרת לתרופות, גופה תוקף את עצמו בפרכוסים חסרי שליטה. הנער חותך את עצמו); בקשר שלהם עם הוריהם (בין הנער ואביו אין תקשורת של ממש, וכך גם בין רותם לנילי); הנער מנהל מערכת יחסים אינטימית עם נער אחר, ורותם מנהלת מערכת יחסים אינטימית עם אשה. אולם רותם יוצרת גם ניגודים מוחלטים ביניהם: דיבורו של הנער עילג, ואילו רותם היא סופרת, האורבת לשגיאות הלשון של נילי ומתקנת אותן; אביו של הנער מכה אותו ומתאכזר אליו באמצעות הגוף, ואילו אמה של רותם מטפלת באמצעות הגוף; אך הניגוד החשוב מכולם הוא הקשר הנפשי העמוק שנילי הצליחה ליצור עם הנער, מול הקשר שלא הצליחה ליצור עם רותם. רותם בוראת את דמותו של הנער כמי שמשתוקק להתמסר לנילי ולפתוח את ראשו ואת נפשו לרעיונותיה, בניגוד לרותם ש"מניחה מיד את ידיה על אוזניה ומתחילה לשיר בקולי־קולות" (עמ' 177). דמותו של הנער משורטטת בידי רותם כמי שהצליח לחדור אל השריון של אמה, להסתגל אל תוך ליבה דרך כל חומות ההגנה הבוררות שאף אחד לא יכול לחדור. כך היא כותבת על נילי ועל הנער: "היא מעבירה את ידה בליטוף על פניו, מעל עיניו, ויודעת שבדרכו השקטה, המסתורית, הוא הצליח לחלחל לתוך־תוכה, למקום שממנו נובעים הכוחות שלה, ושהוא לוקח מהם שם בלי מעצורים; והיא מרגישה שהם מתדלדלים, אבל אסור לה למנוע אותם ממנו, כי אם משהו אמיץ או נואש עד כדי כך, עד כדי שם, הכל מותר לו" (עמ' 244-245). הנער, בסיפורה של רותם, פולש לכל גבולותיה של נילי, עד כי בסיום המפגש ביניהם – כפי שכותבת אותו רותם – נילי "כמעט לא מבחינה בין גופה לגופו, הכל בה עובר על גדותיו, והיא נוהמת קצובות מתוכה, צרודה ומיוזעת, ובאצבעות שכמו התעבו לפתע והתחספסו, היא מגלפת קיבורות בזרועותיו ומקלעות שרירים ארוכות לאורך גבו, ומגיידת את צווארו ואת זרועותיו, קח, קח" (עמ' 243). אולם גם את נתינתה של נילי משרטטת רותם כנובעת מצרכים נרקיסטיים: "תיזרה, זה לא משחק, תני לו רק את מה שהוא צריך, תזכרי מה אמרנו, דיני־נפשות" (עמ' 152), אומרת לעצמה דמותה של נילי בתחילת הכרותה עם הנער, אולם עם התפתחות הקשר ביניהם עולה בנילי המחשבה כי "מהרגע שהוא נכנס לפה את משתמשת בו... מהשמיים נפל לך טרף קל לאגו הרעבתני שלך" (עמ' 170) ונתינתה חסרת הגבולות מגיעה לשיא בסצנה המתוארת לעיל, שלאחריה מתעורר בנילי "פחד מוכר, פחד דיני־הנפשות, כי מי כמוה יודע כמה עמוק אפשר להגיע בנגיעה, עד למקומות שהם לגמרי חסרי־ישע ושאינם להם אפילו שמות או סתם מלים להגן עליהם, לרפד סביבם או לטשטש את הדרך אליהם" (עמ' 243-

השלכתית. רעב היתומים של נילי מוליך אותה אל רותם והיא מעבירה אותו לרותם. רותם, מצידה, מתחילה לחוות בעצמה הן את הרעב – שאותו היא חווה, כמובן, גם בשל היעדר הזנה רגשית מאמה – והן את ההגנה המשמשת כדרך התמודדות עימו: היא בוראת לעצמה מקום פנימי ומבוצר מהעולם, כאותו מקום מבוצר של נילי. אלא שבהזדהות ההשלכתית הזאת חל היפוך תפקידים: רותם היא הרי ילדה של נילי, היא אינה דמות מטפלת או הורית עבודה, ולכן אין באפשרותה ואין בכלים הנפשיים העומדים לרשותה, להשלים את ההזדהות ההשלכתית ולהחזיר לנילי באופן מעובד ומרוכך את אי יכולתה לסמוך על העולם ואת התבצרותה הנובעת מפגיעות גדולה. במקום זאת, רותם מעבה את התחושות הללו בתוכה ומכילה אותן גם על שאר העולם, עד כי נילי עצמה מאמינה שרותם באמת עצמאית וחזקה ולא זקוקה לאיש: "את תמיד היית כזאת חזקה", אומרת נילי לרותם, "לא צריכה אף אחד. אפילו כשעוד היית ילדה אני קינאתי בכך על זה" (עמ' 152). רותם – מתחת למעטה ההגנה שלה – כואבת את הפער בין תחושותיה לבין האופן שנילי תופשת אותה: "אני, בדממה ובאורך רוח, יונקת את כל האוויר שבחדר. בכל זאת מפליא אותי איך, עדיין, כל החטאה שלה תוקעת בי עוד מסמר" (עמ' 152-153).

היחידה שמצליחה לחדור את החומה המבוצרת של רותם היא אהובתה, מלאני, אותה מתארת רותם כ"גואלת שלה". למרות ההדיפה הנשנית שהיא זוכה מצד רותם, היא אינה מוותרת ונלחמת על האפשרות ליצור זוגיות ומאמינה באפשרות של רותם ליצור ולממש יחסים משמעותיים עם זולת כלשהו. זאת לעומת נילי שמוותרת עליה, "מאלפת את עצמה לעצור כדי לא לדעת אותי [את רותם] עד הסוף" (עמ' 174), ואינה מנסה לחדור את החומה של רותם. מלאני היא "מוחשית". רחבה, גדולת ממדים, מייצגת יציבות ואחיזה בקרקע, בניגוד לנילי ה"תלושה מהמציאות" אשר שוקעת בחובות, עובדת בעבודות מזדמנות, לא מצליחה להחזיק מערכות יחסים, ועיסוקה – על אף הגופניות שבו – מייצג את הרוח. מלאני מצליחה לגעת ברותם במקום אליו נילי לא הורשתה אפילו להתקרב: הגוף. גם את תחושות הקרבה למלאני מתארת רותם במונחי גוף: בשעת קריאת הסיפור לנילי, נזכרת רותם במלאני "כאילו היא עושה לי משם הַנְשָׁמָה ברגע שאני נחלשת" (עמ' 200); מלאני מתעקשת ללמד את רותם לישון יחד, חבוקות תחת שמיכה אחת ושקע הכתף של מלאני הופך להיות "מקום של רותם בעולם, הבית" (עמ' 210).

מהי המשמעות, עבור רותם, של כתיבת הסיפור על אודות אמה והנער שטיפלה בו? רותם, שאף פעם "לא מצליחה לתפוס מקום, אפילו לא איתה [עם נילי], בעיקר לא איתה" מנסה, בעצם כתיבת הסיפור על אמה ועל הנער, לחזור בה מדפוס הנסיגה והוויתור שפיתחה ולתפוס "זיק של רגש שלה" (עמ' 172) אצל אמה, שיאפשר לה לחדור אל עולמה. בזמן קריאת הסיפור לנילי, רותם דרוכה לתגובה ומנסה לקרוא את דעתה; היא משתוקקת

עבור רותם, היא עצם האפשרות לבטא בקול רם בפני נילי את תחושותיה לגבי הקשר שלה עם הנער: את הקנאה בו ואת הביקורת על הקשר המיוחד שנרקם ביניהם. לקראת סוף סיפורה של רותם, מגלה דמותה של נילי בסיפור כי שמו של הנער "קובי", למעשה איננו שמו אלא זהו השם של חברו מהפנימייה שהורחק ממנו. נילי לא מצליחה להבין מדוע הנער שיקר לה לגבי שמו, והיא זוכרת "איך הוא משך אותי לקרא לו קובי. איך רעד לו ככה סביב העיניים כשקראתי לו" (עמ' 230). האפשרות היחידה של הנער לשמוע שוב את שמו של חברו היא באמצעות הגייתו מפיה של נילי. נילי, החוזרת על השם "קובי" שוב ושוב, מהדהדת לנער את שמו של קובי, ובכך הוא מחזיר לעצמו משהו מקובי שלו. כפי שהגיית שמו של קובי בקול מנכיחה משהו ממנו במציאות, כך קריאת הסיפור של רותם בקול מתקפת את סיפורה ונותנת לו קיום במציאות, בין אם ההתרחשות בו זהה למציאות עצמה ובין אם היא שונה ממנה לחלוטין.

רותם מנסה לסלק מתוכה את הסיפור על הנער. אבל הסיפור הזה מוכרח להיכתב, כופה עליה שתכתוב אותו: "שנים מחקתי אותו [את הנער] והוא היה זוחל ומסתנן בחזרה. משנה צורה, משנה מצבי צבירה, מופיע לי בגשם, באדמה, בספלי קפה שחור, בגזעי עצים. ותמיד בעיקשות, בקדרות, בייאוש של מי שפוחד להישכח" (עמ' 161). הנער הצעיר המתמסר לנילי, הנלוש בידה כחומר ביד היוצר, מייצג למעשה, את החלק הילדי ברותם, החלק אשר רצה כל כך להתמסר לנילי, אשר רצה להסיר את ההגנות מפניה ולזכות להיענות מצידה. החלק הזה פוחד להישכח ורותם רוצה להזכיר אותו לאמה ולהנכיח אותו ביניהן, ואולי – באמצעות הצפת החלק הזה מתהום הנשייה – לזכות בתיקון. כאשר נודע לנילי כי רותם כותבת את הסיפור עליה ועל הנער, היא מסתייגת מכך: "את כותבת את הסיפור ההוא, נכון?... למה דווקא את זה? מה, אין כבר סיפורים אחרים?" (עמ' 225). רותם חשה כי היא מוכרחה לכתוב את הסיפור, אך גם מוכרחה לקבל את אישורה של נילי: "ואני אמרתי שאני פשוט מוכרחה... ורציתי לצעוק, איך את לא מבינה שזה הצ'אנס האחרון שלי, כל עוד את קצת אתי, ואחר-כך כבר לא אוכל; ויצא לי במין חריקה מבישה, בבקשה, נילי, רק אל תגידי לי לא" (עמ' 225). באותה שיחה מאשרת נילי לרותם לכתוב את הסיפור אבל מבקשת, כמעין תנאי בלתי מפורש, שתבוא לקרוא לה אותו כמתנת פרידה. בעצם בקשתה של נילי לשמוע את הסיפור, מפי רותם, כפי שהיא כתבה אותו, כפי שהיא קוראת אותו, יש נתינת מקום לרותם; סוף-סוף נילי מוכנה לראות את רותם ולהתבונן לתוך נפשה. אלא שראייה זו מתאפשרת מעט מדי ומאוחר מדי, בסמוך למותה של נילי, כאשר תיקון מתמשך ועמוק של ממש, בחיים עצמם, כבר אינו אפשרי.

רותם קוראת את הסיפור לנילי, ומבקשת כל העת לדעת עד כמה הסיפור שלה דומה למה שהיה במציאות. אבל דווקא בנקודה שנילי אומרת בוודאות שחלק מסוים בדמותו של הנער לא תואם את המציאות ("הקטע האחרון הזה, לא יודעת מאיפה

244). אולם גם אם הנתינה של נילי, ראשיתה בסיפוק צרכיה שלה, אין היא מצליחה לעמוד על המשמר, והנער מצליח לחדור אל אותו "שם" מבוזר, שאם לוקחים ממנו "היא כבר לא תהיה היא עצמה... ולא תוכל להיות הצינור השקוף לכוחות הריפוי שעוברים דרכה" (עמ' 169). ואכן לאחר סיום הטיפול בנער, נילי כבר איננה היא עצמה ואינה מסוגלת להשתמש עוד בכוחות הריפוי. היא מפסיקה ללמד ומפסיקה לעשות יוגה.

באמצעות ההקבלה והניגוד לסירוגין בסיפור בין רותם לבין הנער, יכולה רותם להביא את הקנאה שלה בנער על כך שקיבל מאמה את מה שהיא אף פעם לא קיבלה. בסיפור, כמו במציאות, הנער, ניתק את הקשר עם נילי והאבל על היעלמותו הפתאומית הפקיע אותה באופן סופי מבתה: ההיעלמות, שיתכן שנגרמה כתוצאה מנתינת היתר של נילי, יכלה לפנות מקום לרותם. אלא שאת מקומו של הנער בחיי הנפש של נילי תפס עתה האבל על לכתו. שקיעתה של נילי באבלה מציבה אותה בעמדה של "אם מתה" עבור רותם. במונחי של אנדרה גרין (2007) האם המתה היא אם ה"נותרת חיה, אך נתפשת כמתה נפשית עבור הילד שבו היא מטפלת" (עמ' 11), משום שהיא בעצמה שקועה באבל. אלא שרותם, בניגוד לילדה של האם המתה עליו מדבר גרין, לא חוותה – גם לפני אבלה של נילי – חוויה של אִם המושקעת רגשית. היא חיה כל חייה בצילה של האם, מקבלת "אור יד-שנייה" מנילי שעמדה "כולה באור" (עמ' 118); ולכן – שלא כמו הילד בתיאוריה של גרין – גם כעת, בשעת האבל, רותם אינה משקיעה מאמצים נשנים להשיב אליה את אמה אלא מוותרת מיד: היא אינה יכולה "להמשיך לחיות באבל על האסון שקרה לה [לנילי], שלא היה לי [לרותם] שום קשר אליו ולא רציתי שום קשר" (עמ' 243). נילי ורותם מפסיקות לדבר ביניהן עד שרותם בת השבע-עשרה עוזבת את הבית.

את קנאתה בנער ואת הביקורת על הקשר שנרקם בין נילי לבין, מביאה רותם בסיפור באמצעות דמותה של ליאורה, אחותה של נילי: ליאורה נדהמת מ"כשרון ההסתבכות" של אחותה, מגחכת על כך ש"עכשו אַתְּ [נילי] גם הפסיכולוגית שלו" (עמ' 160) ומוצפת "קנאה לזהות לנער טיפשי וטריוויאלי, ששיחק לו המזל באופן שערורייתי ממש" (עמ' 227). רותם לא מבטאת את הקנאה והביקורת באמצעות דמותה בסיפור, שכן דמותה כמעט אינה נוכחת בו אלא במחשבותיה של נילי. באופן כתיבת הסיפור מבצעת רותם תיקון להתרחשות במציאות: במציאות, רותם נכחה באופן פיזי בחייה של אמה אך לא מלאה את עולמה הרגשי. לעומת זאת, בסיפור שהיא כותבת אין היא נוכחת באופן קונקרטי, שכן הסיפור מתרחש בחדר במלון בו שוהה נילי עם הנער, שממנו היא "יוצאת" רק באמצעות שיחות הטלפון עם ליאורה; אך בסיפור מהווה רותם חלק ממחשבותיה של נילי: נילי עורכת השוואות בין הנער ובין רותם, חושבת על הקשר העמוק שהיא מצליחה ליצור עם הנער לעומת הקשר החסום שלה עם רותם. בנוסף לתיקון המנכיח את רותם בעולמה הרגשי של נילי, אחת האיכויות התרופוטיות שבכתיבת הסיפור

שנים, יוכלו סוף-סוף הבנות להעריך אותה כערכה". כאשר רותם קוראת את החלק הזה, מבינה נילי שהמקומות המבוצרים של הקרובים לה הם לא רק המקומות בהם הם נוצרים מחשבות אישיות שלהם ככלל, אלא נוצרים את מחשבותיהם עליה. כלומר, אלו הם המקומות בהם הקשר בינה לבין האהובים עליה אינו כפי שדמיינה אותו; אלו המקומות בהם היא נבגדת. בנקודה הזאת נילי מבינה משהו בנוגע להרחקה שהרחיקה מעליה את האנשים הקרובים לה ומתוודעת למחיר הזיוף של ההרחקה: היא אינה מכירה לעומק את הקרובים לה; כלפי חוץ הם מתנהגים כלפיה באופן מסוים, אך במקום העמוק והכמוס ביותר שלהם – חושבים עליה דברים אחרים לגמרי. מתוך הבנת מחיר ההרחקה, יכולה כעת נילי לבקש מרותם את הקרבה: כאשר רותם קוראת את החלק הזה בסיפור, קוטעת אותה נילי ומבקשת אותה להפסיק לקרוא 'על נילי', בגוף שלישי, אלא לדבר אליה בגוף שני: "אל תגיד 'היא', תגיד 'את'. תדברי אלי" (עמ' 123). המשמעות העמוקה של בקשה זו היא המוכנות שלה להקשיב לרותם באופן עמוק, לקבל אותה לתוכה, להיות מסוגלת לשמוע את הדברים המופנים אליה, בגוף שני, ולהכילם. לאחר הבקשה הזאת, מסוגלת רותם לקרוא בפני נילי את החלק בסיפור המונה את כשליה כאמא, את כל הפעמים שהזניחה את רותם לטובת סיפוק צרכיה שלה. אבל גם בנקודה הזאת רותם מפחדת עדיין לומר את הכל ומנסה לדלג בקריאתה על הקטע הקשה ביותר ברשימת ההאשמות, בו היא מתארת כיצד נחשפה כילדה ליחסיה של אמה עם "גברים ללילה" שהסתובבו עירומים בכיתן. רותם מנסה לפסוח על החלק הזה בקריאה אבל נילי "לופתת את פרק היד שלי [של רותם] בכוח שאין לה, ואומרת, עד הסוף, רותם, עד השורה האחרונה תקראי" (עמ' 225). זוהי בעצם הפעם הראשונה שנילי מתעקשת לא לוותר לרותם – לא לוותר על רותם. זוהי הנקודה המשלימה את המפנה בתהליך התרפויטי שעובר על רותם בקריאת הסיפור בקול לנילי. האפשרות שנותנת נילי לרותם לומר את הדברים, המוכנות שלה להקשיב ולהכניס לתוכה גם את ההאשמות הקשות ביותר מבלי להתכחש או להתנצל עליהן – מאפשרת לרותם לפורר הכעס וההאשמות שיש בה כלפי נילי ולהתייחס אליה במידה של פיוס. הבקשה של נילי מרותם לקרא בגוף שני מאפשרת את הקרבה החדשה, הזרה, ביניהן, שמתוכה יכולה רותם לשתף את נילי בתחושות שליוו אותה בזמן כתיבת הסיפור: "כאילו מישהו תופס אותי בכוח עצום בעורף וממריא אתי" (עמ' 228). והרגע הזה נמלא בקרבה נוספת: "רותם, היא ממלמלת, רותם, רותם, ושתינו בלי לזוז נמשכות ונאספות לאותו מקום ממש, ואני עוצמת עיניים, ואנחנו לרגע ביחד, בתוך חיבוק עצום שמחבבת אותנו – כמה שזה נשמע מטורף – אמא. כלומר, האמא שמעולם לא היתה לנו" (עמ' 228). גם לפני כן הכירה רותם ב"רעב היתומים" של נילי, אבל ההסתכלות שלה על המקום הרעב של אמה היתה מתוך כעס והאשמה. כעת ההתבוננות היא מתוך הזדהות וחמלה המאפשרות מחילה. רותם מכירה בחולשותיה

הגרלת אותו. באלף אחוז לא מתאים לו" (עמ' 214)) – מצליחה רותם להרגיש את הממשות של הנער בתוכה: "כמעט יכולתי להרגיש אותו בי. פתאום זה קרה, סוף-סוף. דווקא מהשליה שלה, ומהביטחון הגמור שלה במה שלא מתאים לו. לרגע הרגשתי אותו מרפרף מולי וקיים לעצמו... וככה בפעם הראשונה פתאום הוא היה אתנו בחדר, חי יותר מאשר בכל המלים שכתבתי אותו..." (עמ' 214). זו הנקודה בה משתנה מרכז הכובד של כתיבת הסיפור וקריאתו: מטרתה של רותם כבר אינה לחדור למציאות של נילי ולתור אחר נקודות השקה בין סיפורה לבין המציאות; כעת מטרתה היא לספר את הסיפור שלה, והיא מצליחה להכיר בו כסיפור נפרד ולראות את החשיבות שיש בעצם סיפורו: "אני בכל זאת לא מסוגלת לומר לה כמה זה מרגש אותי, להיחשף לה ככה, בלי ידיעתי כאילו, וגם איכשהו, בלי שאוכל להפריע, במין הרדמה עצמית, או הפקרה עצמית, להרגיש איך היא סוף-סוף קוראת את הסיפור שלי" (עמ' 215). בעצם קריאת הסיפור שלה לאמה, מאפשרת לעצמה רותם את החשיבות שלא הרשתה לעצמה במציאות ואת היותו – לראשונה – על חומות ההגנה שלה מול נילי. להכרה בחשיבות הסיפור שלה כסיפור עצמאי ולא רק כסיפור המתכתב עם המציאות של נילי יש משמעות נוספת עבור רותם: יצירת מקום לעצמה. המקום שרותם מצליחה לתפוס באמצעות הסיפור שלה הוא מקום איתן ויציב לאין שיעור מזה שהיתה תופסת רק באמצעות מציאת נקודות דמיון בין הסיפור שלה למציאות של נילי, משום שמתהווה ברותם הכרה פנימית ועמוקה, שאינה תלויה מציאות של האחר, כי יש לה זכות למקום משלה. אולם כדי שהכרה זו תתבסס בתוכה, זקוקה רותם להכרה מצד נילי: לא הכרה שתזוהה בהכרח את הסיפור של רותם עם ההתרחשות במציאות, אלא הכרה שתאפשר את קיום המציאות הפנימית של רותם ותאזין לה האזנה מקבלת ונטולת שיפוטיות. ונילי אכן מאפשרת את קיום המציאות של רותם ומאשררת את קיומה: "זאת בדיוק המציאות שאני רוצה לשמוע" (עמ' 179) היא אומרת לה. תהליך הריפוי של רותם מתחיל בנקודה זו, בה היא מכירה בחשיבות קריאת הסיפור לאמה, נמשך ומתעצם עם תגובתה המאפשרת והמכילה של נילי לסיפור, כאשר היא מבקשת מרותם לקרוא לה את הסיפור בגוף שני, ובכך בעצם אומרת לרותם שהיא באמת מוכנה לשמוע את הסיפור שלה, להכניס אותה לתוכה. נילי מבקשת זאת בשלב בו דמותה בסיפור מצרה על כך שאינה יודעת מה מתרחש בעולמם של הקרובים לה ביותר ומביעה תקווה שיום אחד בנותיה (בסיפור של רותם יש לה שתי אחיות) ידעו להעריכה: "באנשים הכי קרובים והכי אהובים עליה יש אזורים שלמים שחסומים בפניה, והיא, עם כל הידעונית שלה, לא תוכל אפילו לשער את מה שמתרחש בנקיקים המפותלים, החוכמולוגיים שלהם, ולעולם לא תדע מה הם באמת חושבים עליה שם, ושם – בזה יש לה חשש כוסס תמידי – שם היא נבגדת. וכעת, כשהגיעה עד לכאן, המחשבות כבר מכירות בעצמן את הדרך הביתה: אולי פעם-פעם, בעוד

נילי, מסירה בפניה לא רק את ההגנות הנפשיות, אלא מאפשרת לעצמה – לראשונה – להתמסר גם למגעה: "היא שולחת יד. אני מקרבת אליה את פני. היא מעבירה אצבע על המצח שלי. על העיניים, על האף שלי. על הפה... היד שלה מטפסת. אני מרכינה את הראש... בשארית הכוח היא לוחצת על המקומות הפועמים והכואבים שלי... אחר-כך, במשך זמן אינסופי, כל הילדות שלי בערך, אני רק יושבת שם כפופה, יונקת את המגע. האצבע שלה עוברת בעדינות מלאכית, מטיילת מעל הנקיקים המפותלים של המוח שלי, באזורים הקרים והעצובים, במקומות שתמיד נבצרו ממנה, ושתמיד ידעה, בלי איבה ובלי לשמור לי טינה, ששם היא נבגדת" (עמ' 250).

השפה של נילי היא שפת הגוף: "בגוף אני מבינה" (עמ' 165), היא אומרת לנער כאשר היא מנסה להסביר לו את חולשתה בזכירת הפרטים בתיאוריות הקשורות ליוגה.

שפתה של רותם היא במלים עצמן. "אני כלי-כך שמחה", אומרת נילי בתום ההאזנה לסיפורה של רותם ותוך התמסרותה של רותם למגעה, "סוף-סוף דיברנו" (עמ' 250).

הקריאה של רותם את סיפורה בקול לנילי וההקשבה של נילי מאפשרות, לראשונה, את הדיבור ביניהן: בזמן קריאת הסיפור, הדיבור נעשה במלים – בשפתה של רותם; דיבור זה וההאזנה של נילי הם המאפשרים – בתום קריאת הסיפור – את הדיבור בשפתה של נילי: שפת המגע.

המשפט של נילי "סוף סוף דיברנו" החותם את הנובלה, מקפל בתוכו את הכמיהה שליוותה את רותם כל חייה, לאפשרות לדבר את עצמה לאמה ולעולם, ולזכות להאזנה, לאפשרות לספר את הסיפור שלה, זה המוצפן מאחורי שכבות ההגנה המבוצרות; המשפט הזה אוצר בתוכו את הדיבור המלא, השלם, הוורבלי והגופני, הדיבור אשר רותם ונילי זוכות בו לראשונה.

מקורות

גרוסמן, ד. (2002). *בגוף אני מבינה*, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
 גרין, אנדרה (2007). *האם המתה*, תולעת ספרים.
 ויניקוט, דונלד (1995). *משחק ומציאות*, תל אביב: עם עובד.

של נילי, ברעב שלה, הנזקק גם הוא לאמא ומסוגלת לסלוח בזכות נכונותה של נילי להטות את גופה למענה בפעם הראשונה: להאזין לה באמת ולראות אותה באמת. במסגרת המחילה, היא מצליחה להכיר בנקודות המיון בינה ובין נילי וחושבת שאולי זה הזמן לספר לנילי על נקודות הדמיון הללו, "ודווקא בדברים שתמיד הייתי ממררת את חייה בגללם" (עמ' 241).

הסיפור משנה גם את ההתייחסות של נילי לקשר של רותם ומלאני: נילי שטענה כי "מלאני זה עניין בלי עתיד ובלי המשך, כלומר בלי דור-המשך" (עמ' 190), אומרת בסיפור של רותם לנער: "לא חשוב גבר, לא חשוב אשה, לא חשוב מה אמרו לך, מה צחקו או לעגו... הם לא מבינים כלום, הם מבחוזן, הם ברעש, לא יכולים לשמוע את מה שאתה שומע, ואתה שומע נהדר, שתדע, אני לא פגשתי הרבה אנשים ששומעים כמוך, רק אל תיכנע, אל תוותר להם" (עמ' 248). מלים אלו, שאומרת נילי לנער בסיפור של רותם, הן בדיוק המלים שרותם היתה כמהה לשמוע מנילי. היא אומרת אותן בזמן המסד' שהיא עושה לנער בפגישתם האחרונה, ובמהלך המסד' עובר במוחה מראָה: "היא ורותם ככה, מסד' כמו זה לרותם, לגלף מתוך רותם את הילדה שהיתה פעם ולגאול מתוכה סוף-סוף את הנערה, את האשה, את האדם שהיא עשויה להיות... ולמה לא לחסוך לה כמה שנים רעות של אומללות, ובדידות ותעייה, להיאבק עליה, לעזאזל, להכריח אותה להתמסר לידיה... מי היא בסך-הכל, תסתכלי טוב, גור חתולים מסתמר, כמה, אבוד, ואיך זה שאף פעם אחת לא" (עמ' 247). ההיחשפות של נילי למלים הללו שאומרת בת דמותה בסיפור מעוררת בה את ההבנה העמוקה כי המלים שאמרה לנער בסיפור הן בדיוק סוג ההכלה שרותם זקוקה לו ממנה וכי הבקשה העמוקה של רותם ממנה היא לראות את הילדה הכמהה שבה, להיאבק עליה ולהכריח אותה להתמסר לה. לאחר הדברים האלה, בתום קריאת הסיפור, אומרת נילי לרותם: "את ומלאני... טוב לכן יחד... את והיא עושות טוב אחת לשניה... כל כך הרגשתי את זה פתאום כשקראת... כל כך הרגשתי מה שיש ביניכן" (עמ' 249-250). הרגע הזה, כשנילי רואה את צרכיה של בתה ואת הדברים המיטיבים עמה ומסוגלת לראות באמת לתוך נפשה ולבטא בקול את האופן שהיא רואה את רותם ומקבלת אותה, הוא הרגע שרותם, שתמיד נרתעה מכל מגע גופני עם